

mányos" galenikumok száma vagy változatlan maradt, vagy csökkent is.

A BP 58-ban a régi szerkesztési elvnek megfelelően a monográfiákat függelékek követik, melyekben kémlelőszerek és vizsgálómódszerek leírását találjuk meg. A függelékek száma ezúttal XXV-ről XXVII-re növekedett, de az egyes függelékeken belül is jelentős fejlődés látható. Így a IV. függelék *G*) és *I*) pontjában első ízben találunk *penetrometriás* módszert kocsonyák „erősségének” mérésére, *dead stop* módszert oxidációs-redukciós titrálások végpontjának megállapítására. Az eddig is magas tudományos színvonalat képviselő biológiai eljárások között először szerepel — egyebek között — a *hialuronidáz*-meghatározás és a *dextrán*-kimutatás vizeletben [XVIII. B) és C)]. Új függelék foglalkozik az üvegtartályok lúgosságával, a tabletták szétesésének vizsgálatával, valamint a helyi érzéstelenítő szerek összehasonlításával. Kimaradt ezzel szemben a *Parenteral Injections* című függelék; ezt a monográfiák közé beiktatott, már említett „általános cikkely” pótolja.

A BP 53-hoz képest ismét a szintetikus és gyógy-növényekből izolált hatóanyagok, valamint a neo-galenusi készítmények — injekciók és tabletták —

számaránya növekedett. Kevésbé fejlődtek azonban a gyógyszeranyagok tisztaságának és minőségének vizsgálatára szolgáló minőségi elemző módszerek. Alig láthatunk fejlődést a gyógynövények területén, míg az úgynevezett hagyományos galenikumok jelentősége tovább csökkent. Kétségtelenül továbbra is a biológiai értékmérő eljárások és azok eredményeinek statisztikai értékelésére szolgáló módszerek alkotják a BP 58 legalaposabban kidolgozott, legkorszerűbb és terjedelemben is nagyon jelentős részét.

*

Befejezésül néhány bibliográfiai adat: A mű — mint az eddigi kiadások is — a „*Pharmaceutical Press*” (London) kiadásában jelent meg, a már hagyományossá vált piros műbőr kötésben. Terjedelme 63,5 (A/5) iv; ára Angliában 63,— Shilling. (*Gyógyáruértékelítő Vállalat Analitikai Laboratóriuma*

Budapest VI., *Majakovszkij u. 14.*)

Érkezett 1958. X. 18

Д-р. Б. Ланг · О Британской фармакопее изданной в 1958-ом году

Dr. Béla Láng. Über die Pharmakopoe Grosbritanniens, Ausgabe 1958

VAS MEGYE EGÉSZSÉGÜGYÉNEK TÖRTÉNETÉBŐL

DR. BENCZE JÓZSEF

Vas megye azok közé a nagyon szerencsés tájak közé tartozik, ahol nem volt török hódoltság. A be-betörő török hadak ha el is jutottak Sárvarig, Kőszegig, nem tudták a lábukat tartósan megvetni ezen a földön. Ez a körülmény, és Bécs közelsége magyarázza meg, hogy itt sok antik emléktárgy, okirat maradt meg ép-ségben.

Savaria a Római birodalom dunántúli tartományának, Pannóniának fővárosa volt, és pezsgő kulturális, kereskedelmi és hadászati élet középpontja. Számos értékes emléke maradt itt a római egészségügy, az orvoslás kétezeréves történelmének is. Ezeket a szombathelyiek, a vasiak szeretettel és hozzáértéssel őrzik.

A római kor egészségügyének szakemberei, az *un-quentárius*-ok, *rhysotomus*-ok, valamint a közeli keleti görög, zsidó, egyiptomi gyógyszerárúsok sok remek

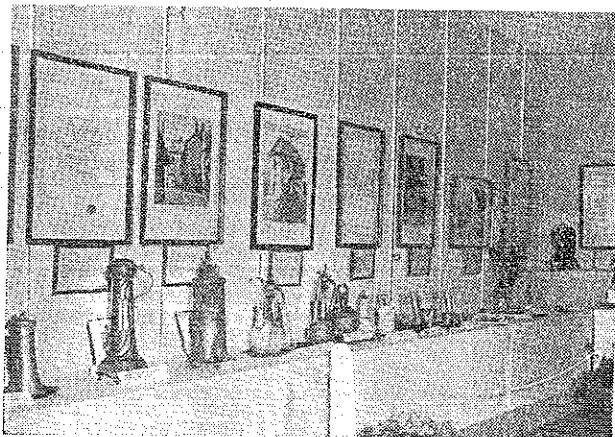
orvosságos tégelye, gyógyszeres üvege, füstöltő tálca őrizi az egykori gyógyítási mód emlékét. Érdekes a sok sebészeti instrumentum: kések, ollók, éleskanalak, égető szerszámok vasból, bronzból, elefántcsontból, a sok *amphora*, melyekben gyógyolajat tartottak. Különös utkasága a szombathelyi gyűjteményeknek az az üvegből készült szoptató tartályocská, mely a gyógyító kultúrán túl a megelőző csecsemőgondozás emlékét idézi.

A római kultúra számos szép emlékét: a palotákat, fürdőket, kórházakat, az egész szépséges *Savaria* városát egy óra alatt döntötte romokba a 455-ben pusztító hatalmas földrengés.

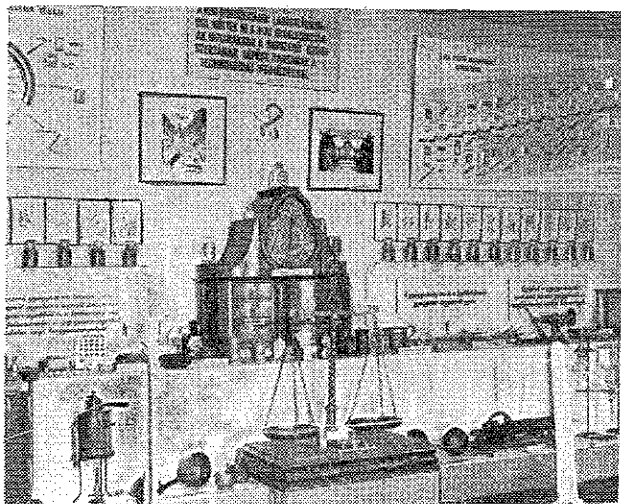
A *honfoglalás* korában ezen a vidéken vasat találtak és olvasztottak. Innen ered a megye ősi neve, *Castris ferrei*, Vas megye. A velemi, szentvidi és vasvári vasolvasztók emlékei közül is sokat őriz ez a vidék, de nyoma maradt az ősi magyar egészségügyi kultúrának is.

Már 1248-ban ispotály működött Szemenye (*Scemenia*) községben, apotekáriussal. 100 évre rá Pápóc mezővárosban ispotály és gyógyfürdő létezéséről tudunk, melyben patikárius működött. De mintegy 40 éve előkerült egy pápóczi patikárius 1100 dátummal ellátott drogtörő mósza is a pápóczi templom alapjainak átépítésekor. Ugyanitt sebész ollót és érvágó lándzsát is találtak.

A megye kórházainak történelméből Radnóti Kovács Árpád festőművész kitűnő akvareljei örökítették meg néhány épületet a ma is álló műemlékek nyomán. A mohácsi vész utáni időkből már sok emlék maradt. Vas megyében, Monyorókeréken nyomtatták az *első magyar nyelvű gyógyítókönnyet*, Frankovith Gergely könyvét, mely számos egykorú gyógyszer-

1 ábra. Középkori orvosi és patikai eszközök.

2. ábra. A gyógyszerészeti munkaeszközök fejlődését szemléltető kiállítás-részlet.

leírás és orvos-történeti adat mellett értékes nyelvészeti emlékeket is őriz.

Nádasdy Tamás palatinus sárvári várában, a vidék akkori kultúrközpontjában dolgozott Péter apotekárius, de gyakran hívták *consilium*-ra Csepreg várából Ferenc apotekáriust is, ameddig Szegedi Kőrös Gáspár, a páduai egyetemen végzett első magyar orvosdoktor be nem szegődött. Ezután amíg Péter apotekárius Sárváron készítette, főzte, szűrte, gyúrta, szárította, füllesztette a legjobb orvosságokat, addig Szegedi Kőrös Gáspár, aki az egész Felsődnántúlt ellátta, az országot járta. Az Országos Levéltár, a Batthyány levéltár, Vas megye Levéltára őri e kor emlékeit, közöttük számos *magyar nyelvű* levelet is, melyet Szegedi Kőrös uram írt várurának, illetve úrnőjének.

A sárvári emlékek között gyönyörű művű ón orvosságos kancsók, ezüst szobafüstölők is maradtak fenn. Ezek formája, feliratai mutatják, hogy török eredetűek. Említésre érdemes kultúrtörténeti emlékek a kőszegi sebész-céh hagyatékai: áldomás-korsó, sebészlegény-diplomák, és mindenekelőtt az 1630-ban létesült kőszegi öreg-patika gyönyörű bútora. Ennek nagyrészt a Fővárosi Iparművészeti Múzeum őri.

Vas-megyében egyébként már a XVI. században 7 patika működött; legrégebbi a városszalónaki, majd utána a körmendi következik. A Batthyány levéltár egyik régi okmányán, mely 1563-ban kelt, a következő szöveget olvashatjuk: „*Patykáriusnak attam egmás a prólek patykarására Hung. flor. 14-es*”. Ugyancsak pár évre rá, 1566-ban kelt a következő szöveg: „*Az Hozzu apoteráriusnak attam zolgálatytyár, patykarerek Hung flor. 6*”. Úgy száz évvel később már házipatikát szerez be az uraság, melyről az alábbi szöveg tanúskodik: „*Patyka ládat vettem minden eszközével Aranier 4*”.

Szombathelyen, a megyeszékhelyen Gutten György magister uram 205 esztendeje nyitotta meg patikáját és ez a patika ma is eredeti helyén áll.*

* Erről a gyógyszerészetről a Vas megye c. lap 1954. augusztus 20-i számában a szerző tollából megjelent cikk nyomán „A Gyógyszerész” 1954. októberi számában jelent meg ismertetés Szerk.

Jól tudjuk, hogy az orvos és patikárius mesterség csak a XVIII. század vége felé vált el nagyobb mértékben egymástól, de egyik mesterség sem számított *rangbelinek*. Mégis voltak köztük kimagasló közéleti férfiak, így Mittelmayer Ferenc szombathelyi patikárius magister, aki sokáig *kancelláriusa*, majd *másodnótáriusa* volt a városnak. De Gutten uram is állandó belső tagja volt a maga idejében a magisztrátusnak, sőt egy darabig *vormondor* is volt, azaz az árva védője.

Az ősi *Savaria*, a mai magyar kultúra egyik legértesebb fellegrára, Szombathely, őriz gazdag egészségügyi hagyományait, és ma is a fejlődés élvonalában halad. Voltak azonban kultúrtörténetében olyan sötét lapok is, mint amilyenek például az utolsó boszorkánypör. Az 1762-ben kelt jegyzőkönyv tanúsága szerint a vádlott, Németh Anna, szegény kis vas megyei parasztleány váltig tagadta a képtelen vádat: „... sem látója, sem hallója nem valék...” mondogatja, de a kegyetlen úriszék mégis máglyára küldi.

*

Vas megye egészségügyének múltját a korszerű egészségügydománnyal a múlt század olyan kimagasló egyéniségei kapcsolják egybe, mint Balassa és Markusovszky. Nekik elévülhetetlen érdemeik vannak az egyetemes magyar orvostudomány tekintélyének maradandó megalapozásában is.

Ma Szombathelyen működik az ország nagyságban második, és egyben egyik legjobban felszerelt kórháza,

3. ábra. Gyógyszerészeti eszközök és a magyar gyógyszeripar termékeinek szekrénye

a *Markusovszky Kórház*, továbbá hazánk egyik legkorszerűbb egészségvédelmi munkát végző Közegészségügyi és Járványügyi Állomása, valamint az ország egyik legfejlettebb megyei gyógyszerhálózatát működésben tartó Gyógyszertári Központja. Mindezek lelkes dolgozói méltó utódai az ősi egészségügyi kultúra művelőinek.

Vas megye múltjáról és jelenéről igen szemléletes képet nyújtott a *Vasi Napok* alkalmával rendezett egészségügyi kiállítás. Egymás mellett láthattuk ott a 300 éves pipettát és a korszerű gyógyszervizsgáló laboratórium üvegekészülékét; a régi hazai városi festett patika-edényeket, a művészi *Capo di Monte* edényzet

pompás rózsás kézfestésű díszítését, az öreg kőszeg patika szép barokk iratszekrényét. Mellettük a gyógyszerészeti technológia mai eszközeit, és Vas megye jórészt korszerűsített gyógyszer-tárhálózatának térképét. A középkor sebészi eszközeit, és egy korszerű műtő berendezését. A kiállításról egyébként más helyen már beszámoltunk (*Gyógyszerészet* 2, 140 [1958]) Itt is meg kellett azonban emlékeznünk róla, és szemléltetésül bemutatunk néhány képet a kiállítás anyagából.

(*Vas megyei Tanács Egészségügyi Osztálya, Szombathely*)

Érkezett: 1958. VI. 9.

Д-р. Венце Йозеф: Из истории здравоохранения комитета Вас.

Dr. József Bencze: Aus der Historie des Gesundheitswesens des Komitats Vas.

Gyógyszerismertetés

A HORMONTERÁPIA ALAPJAI

SZENTMIKLÓSI PÁL

A hormonkiválasztást végző mirigyek összeségét belső elválasztású rendszernek nevezzük. E rendszer az élő szervezet biokémiai folyamatainak fontos szervezője.

A hormonok, a véráramba kerülve, hatásukat a velük szemben érzékeny szerveken fejtik ki. Működésük között ugyanakkor kölcsönös összefüggések tapasztalhatók. Így válik a belső elválasztású rendszer szerves egésszé, melynek célja elsőrendű életkövetelmény kielégítése, nevezetesen a szervezet élettani egyensúlyának fenntartása.

A hormonok tudatos gyógyászati alkalmazása (jóllehet egyes idevonatkozó tapasztalatok régebbi keletiek) a XIX. század utolsó éveiben veszi kezdetét. Bouchard 1891-ben alkalmazta először, *mixoedemás* betegen a pajzsmirigy glicerines kivonatát — eredményesen.

A hormonterápia tehát aránylag fiatal tudomány. Rohamos fejlődése a fiziológiai és biokémiai ismeretek nagyarányú bővülésével függ össze.

Kémiai felépítésük alapján a hormonok 3 csoportba sorolhatók:

- a) egyszerűbb aminosavak (adrenalin, tiroxin);
- b) polipeptidok (az agyfűggelék első és hátsó lebenyének hormonjai, inzulin, parathormon);
- c) Sztéranvázis (sztéroid) hormonok (androgén-, ösztrogén-hormonok, progesztron, mellékvesekéreg-hormonok).

Kémiai szerkezetük és élettani tulajdonságaik között, általános összefüggéseket nem ismerünk. A központi serkentő hormonok és körzeti megfelelőik pl. egymástól teljesen elütő szerkezetűek.

A hormonkezelés legegyszerűbb gyógyszeralkaja a száritott, porrá tört mirigy. A helyesen lefejtett s száritott mirigy minden esetben tartalmaz hormont, a benne levő hatóanyag mennyisége azonban — a pajzsmirigyet kivéve — nem elegendő gyógyítási célra.

Kellő hatások biztosítása érdekében fokozatosan rátertek a mirigyek (alkoholos, glicerines stb.) kivonataira, majd magának a hormonnak izolálására, s végül — szerkezetük pontos felderítése után — szintetikus előállításukra.

A nagymolekulájú proteohormonok szerkezetének pontos felderítése a legnehezebb, s csupán az utolsó néhány évben sikerült néhány polipeptid szerkezetét (hátsólebeny hormonok, inzulin, ACTH) megállapítani.

A hormon-élettan szempontjából igen fontos, hogy a belső elválasztású mirigyek bizonyos formái már alacsonyrendű állatokban (pl. rovarok) is megtalálhatók. A magasabbrendű, gerinces állatokban termelődő hormonok pedig mind kémiai, mind élettani tulajdonságaikban általánosan megegyeznek az emberi szervezet megfelelő hormonjaival. Ez a körülmény lehetővé teszi egyrészt állati eredetű hormonok széleskörű gyógyászati alkalmazását, másrészt állatkísérletek tömegét a hormonok normális és kórélettanának mind alaposabb megismerése érdekében.

Az utolsó harminc év tudományos és gyakorlati eredményeinek összegezésével bizonyos lehetőség nyílik a gyógyszeres hormonkezelés élettani alapjainak áttekintésére, jóllehet a tapasztalatok és ismeretek ma még korántsem teljesek, különösen hűzagosak az egyes mirigyek egymás közötti összefüggéseinek területén. Számba kell venni azt is, hogy a hormonos gyógyászat eredményeinek kialakulásába, számos, tudományosan nem értékelhető pszichoterápiás tényező is bejátszott. A század elején oly sikerrel alkalmazott óváriumpor például a tudomány mai álláspontja szerint, csaknem teljesen hatástalan.

E megfontolások előrebocsátása után a következőkben megkísérlem a hormonterápia alapjainak összefoglalását.¹

¹ A példák nagyrésze G. L. a r o c h e-nak a „felhasznált irodalom”-ban említett munkájából származik.